

ANTİK VE İMPARATORLUK ÇİN'İNDE HANEDANLIKLAR BÜROKRASİSİ: WEBERYAN BİR BAKIŞ¹

Kadir Caner DOĞAN²
Sadi ARSLAN³

Öz

Yönetimsel bir örgütlenme biçimi olarak bürokrasiyi ilk kuramsallaştıran Weber bürokrasiyi, iş bölümü, uzmanlaşma, örgütlenme, otoriter hiyerarşik yapı, gayri şahsilik, yazışmaların ve faaliyetlerin dosyalanması, yazılı kurallara bağlılık ve planlama çerçevesinde geniş grupların disiplinli bir şekilde yönetilmesini gerektiren toplumsal örgütlenme biçimi olarak tanımlamaktadır. Tarihi oldukça eskilere dayanan bürokrasi Antik Çağ, Batı ve Doğu toplumlarında da görülmüştür. Çin'in M.Ö. 5500 yıllık mitolojik tarihi geçmişe sahip olduğu düşünülmektedir. Tarih boyunca birbiriyle mücadele içerisindeki Hanedanlıklar Çin'de yönetimi ele geçirerek kendi bürokratik yapılarını oluşturmuşlardır. Weber'in geleneksel otoriteye dayandırdığı patrimonial bürokrasi, yönetimi ele geçiren hanedanlıklarda görülen bürokrasi yapılanmasıdır. Bu çalışmada, Çin'de Antik ve İmparatorluk döneminde bürokrasi ve bürokratik teşkilatlanma üzerinde durularak, bürokrasinin bir medeniyet içerisindeki kadim kökleri bazı yönlerden değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Antik
İmparatorluk
Hanedanlıklar
Çin
Weberyan Bürokrasi

Makale Hakkında

Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi : 29.04.2023
Kabul Tarihi : 17.05.2023
E-Yayın Tarihi : 15.06.2023
DOI : 10.58702/teyd.1289988

¹ Bu çalışma, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda Doç. Dr. Kadir Caner DOĞAN danışmanlığında Sadi Arslan tarafından "Kadim Çin'de Bürokrasi ve Weber'de Doğu Algısı" başlığı ile tamamlanarak 2021 yılında savunulan Yüksek Lisans tezinden türetilmiştir.

² Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, e-posta: kadircanerdogan@gumushane.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3476-8865.

³ Bilim Uzmanı, Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, e-posta: sadiarslan10@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2576-6697.

DYNASTIC BUREAUCRACY IN ANCIENT AND IMPERIAL CHINA: A WEBERIAN REVIEW

Abstract

Weber, who first theorized bureaucracy as a form of managerial organization, defines bureaucracy as division of labor, specialization, organization, authoritarian hierarchical structure, impersonalism, filing of correspondence and activities, adherence to written rules and disciplined management of large groups within the framework of planning. The bureaucracy, which dates back to ancient times, was also seen in the Ancient, Western and Eastern societies. It is thought that China has a mythological history dating back to 5500 BC. Dynasties, which have been struggling with each other throughout history, have taken over China and formed their own bureaucratic structures. Patrimonial bureaucracy, which Weber bases on traditional authority, is the structuring of bureaucracy seen in the dynasties that took over the administration. In this study, the ancient roots of bureaucracy in a civilization were evaluated from some aspects, with an emphasis on bureaucracy and bureaucratic organization in the Ancient and Imperial periods in China.

Keywords

Ancient
Empire
Dynasties
China
Weberian Bureaucracy

Article Info

Research Article

Received : 29.04.2023
Accepted : 17.05.2023
Online Published : 15.06.2023
DOI : 10.58702/teyd.1289988

Kaynakça Gösterimi: Doğan, K. C. ve Arslan, S. (2023). Antik ve İmparatorluk Çin’inde Hanedanlıklar Bürokrasisi: Weberyen Bir Bakış. Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi, 4 (1), 65-87.

Citation Information: Dogan, K. C. and Arslan, S. (2023). Dynastic Bureaucracy in Ancient and Imperial China: A Weberian Review. Journal of Society, Economics and Management, 4 (1), 65-87.

GİRİŞ

Sosyal bilimler alanında adından sıkça söz ettiren Max Weber'in sosyolojinin deneysel bir bilim dalı olmasında önemli bir yeri vardır. Weber, yaşadığı çağı çok iyi gözlemleyen çağının gereksinimlerine çözüm sunabilen bir filozoftur. Öyle ki çağını sosyolojik açıdan irdelerken ekonomi ve tarihi dinsel öğelerle sentezleyebilen bir bakış açısına sahiptir. Weber, tarihsel süreçte bürokrasiyi sistematik olarak inceleyen ilk bilim adamıdır. Weber bürokrasiyi incelerken otorite tipolojileri üzerinden değerlendirme yapmıştır. Nitekim Weber'de üç çeşit otorite tipolojisi vardır. Bunlar; geleneksel otorite, karizmatik otorite ve yasal/ussal otoritedir. Bu çalışmada geleneksel otoriteden türeyen patrimonyal bürokrasinin hâkim olduğu Doğu toplumları özelinde Çin Hanedanlıklarındaki bürokratik teşkilatlanma ele alınmaktadır.

Çin Uygarlığı, 5500 yıl evveli Neolitik Çağ başlarında Huang-Hu Havzasındaki topraklarda tarımla uğraşan ilkel kabilelerle birlikte ortaya çıkmıştır. Siyasi bir birlik ortaya koyamayan iptidai bir yaşam tarzı süren bu kabileler, M.Ö. 3000 yıllarında Çin Türkistan'ından bölgeye gelen istilacıların siyasi teşebbüsleriyle bölge halkının da vücut verdiği bir Çin Devleti kurulmuştur. Bu bilgiler doğruluğu teyitsiz, efsanelerden ibaret olan Çin kaynaklarına dayanmaktadır (Okandan, 1944: 77). M.Ö. 1600'lü yıllarda geliştirilen bir çeşit yazıyla Çin tarihi kayıt altına alınabilmiştir. Kayıt altına alınabilen Çin Tarihinde birbiri ardına gelen Hanedanlıklar siyasi birliği sağlama ve iktidarı ele geçirme yarışına girmişlerdir. Bu Hanedanlıklarda patrimonyal bürokrasinin hüküm sürdüğü bilinen bir gerçektir. Ancak Sui Hanedanlığı zamanında başlayıp kesintilere uğrasa da bürokrasi sınavlarının da yapıldığı görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Antik ve İmparatorluk dönemlerinde Çin'de hüküm sürmüş hanedanlıklarda Weberyen çerçevede patrimonyal bürokrasinin izlerini sürmektir. Bu kapsamda çalışmada birinci bölümde bürokrasi kavramı açıklanmış, ikinci bölümde Çin tarihi ve kültüründen bahsedilmiş ve daha sonraki bölümlerde sırasıyla Antik ve İmparatorluk dönemindeki hanedanlıkların bürokratik teşkilatlanma yöntemleri ifade edilmiştir.

1. Bürokrasi Kavramı ve Weber'de Bürokrasi Yaklaşımı

Bürokrasi terimi, ilk kez 1745'te Fransız fizyokrat ve siyasal iktisatçı Vincent De Gournay tarafından kullanılmıştır. Marx ve Weber gibi aydınların yönetim alanındaki çalışmaları sayesinde etkin hale gelmiştir. Sözlük anlamı olarak "devlet kurumlarında çalışan üst düzey yönetici topluluğu" olarak anılan bürokrasi esasen "yönetimin keyfi olmayan kurallara dayalı yetkisi ve egemenliği" olarak tanımlanmaktadır (Şat, 2009: 94).

İlkçağ toplumlarının aile ve kabilecilik esasına dayanmasından dolayı bürokratik örgütlenmelere ihtiyaç duyulmazken, insanların toplu yaşama geçmeleri ve toplumların büyümesi beşerî ilişkilerin artmasını, bu da bürokratik örgütlenmelere olan ihtiyacı doğurmuştur. Bürokrasinin literatürde birçok anlamı olmakla birlikte kimilerine göre kamu yönetimiyle aynı anlamda kullanılmakta kimileri bürokrasiyi ideal bir yönetim şekli olarak adlandırırken kimilerine göreyse işlerin ağır yürütülmesi, kuralcılık, kırtasiyecilik masrafı ve sorumluluktan kaçma olarak anlamlandırılır. Halk nezdinde bürokrasiye pek de hoş olmayan anlamlar yüklenebilmektedir. Bunlar; 'kanunlar böyle', 'bugün git yarın gel', 'burası devlet dairesi, ben devlet memuruyum' gibi ifadeler şeklindedir. Esasen bürokrasi kamu yönetimi idaresinde kamu kurum ve kuruluşlarının faaliyetleri ve alınan siyasi kararların

yürütülmesini sağlayan bir yapılanmadan ibarettir. Bürokrasiye bakış açısı çeşitli yaklaşımlara göre farklılıklar göstermektedir. Marx'a göre bürokrasi, bürokratlar tarafından temsil edilen kişilerin savunucusu ve kendi menfaatlerini gözetken bir olgu iken; liberallere göre devletin büyümesi, genişlemesi sonucu ortaya çıkan bürokrasinin özgürlüklerin önünde engel olabileceği düşüncesi hakimdir (Akçakaya, 2016: 276).

Weber'e göre devletin egemenliği kamu gücünü halk üzerinde uygulayıcı konumda olan ve konusunda uzmanlaşmış kamu görevlilerine aittir. Hatta, devletin sınırları içerisinde egemenliğini sürdürebilmesinin olmazsa olmazı ve vazgeçilmezi olarak bürokrasiyi adeta kutsamıştır. Aynı zamanda devletin egemen bir şekilde varlığını devam ettirebilmesi için egemenlik altındaki halkın otoriteye itaat etmeleri gerektiğini söyleyerek egemenliğin dayandığı içsel gerekçeleri ve dışsal araçları açıklamıştır. İçsel gerekçeler yukarıda anlatılmıştır. Weber, egemenliğin dayandığı dışsal araçları; iktidarın emrindeki yardımcı araçların çok önemli olduğunu söyleyerek belirtir. Yönetici kadroların liderin egemenliğinin sürdürülebilmesi için lidere itaatle şartlandırılması gerektiğini, devletin başvurmak zorunda kaldığı fiziksel şiddetin kullanılması için gerekli maddi araçların denetlenmesi gerektiğini söylemiştir (Karasoy, 2009: 498-499).

Weber, egemenlik tiplerini geleneksel, karizmatik ve yasal egemenlik olarak üç ayrı tipolojide incelemiştir. Weber, bürokrasiyi tanımlarken patrimonyal ve ussal bürokrasi olmak üzere temel iki bürokrasiden söz etmektedir. Patrimonyal bürokrasi, geleneksel yönetici veya otoriteye dayanan, kölelik uygulamalarının yaygın olduğu dönemi yani rasyonel ya da yasal bürokrasiden önceki dönem uygulamalarını ve anlayışı ifade etmek için kullanılmaktadır (Doğan, 2020: 417). Sanayileşmenin ve gelişen teknolojinin getirdiği yeni örgütlenmeler ve yönetim anlayışının getirdiği modern bürokratik teşkilatlanmanın öncesinde bürokrasinin ve benzeri örgütlenmelerin olmadığı düşünülemez. Modern bürokrasi her ne kadar 18. yy. Batı toplumlarında vücut bulmuş ise de bürokrasi olgusal olarak tarihin her döneminde bütün toplumlarda görülmüştür. Eski Çin, Mısır yönetimleri bürokratik imparatorluklar olarak nitelendirilmektedir. 'Şark despotizmi' ve 'Asya tipi üretim tarzı' ifadeleri de tarihi bürokratik kavramsallaştırmalardır (Dursun, 1992: 134-135).

Weber, bürokrasiyi de yasal egemenliğin bir saf tipi olarak ele almıştır. Günümüzde modern bürokrasinin değerlendirilmesinde Weber'in yasal egemenlik değerlendirmesi esas alınmaktadır (Şat, 2009: 95). Bugün dahi vazgeçemediğimiz ve yönetim biliminin temel konularından olan bürokrasi; iş bölümü ve ihtisaslaşma temelli büyüyen erk sisteminin merkezinde olduğu hiyerarşik idari yapıyı temsil eden bir kavram olarak ortaya çıkmış ve tarihsel akışta göstermiştir ki kamu kurumlarının örgütlenmesinde tek belirleyici vasıta olmuştur. Weber, bürokrasiyi belli bir yönetsel yapı olarak tasvir eden ve onu kuramlaştıran ilk toplumbilimcidir. Günümüzde yönetim alanında etkinliğini sürdürmekte olan bürokrasi teorisinin olumsuzlukları ve kendisine yüklenen eleştirilerden modern yönetim teorisi doğmuştur. Buna rağmen kamu kurum ve kuruluşları bürokrasiden vazgeçememektedirler (Özer ve Özmen, 2017: 18). Bürokrasinin gelişmesinde çok büyük katkı sağlayan Weber bürokrasiyi; "iş bölümü, otorite hiyerarşisi, yazılı kurallar, yazışmaların ve faaliyetlerin dosyalanması gayri şahsilik, disipline olmuş bir yapı ve resmi pozisyonlardan oluşan bir örgüt" olarak tanımlamıştır (Akçakaya, 2016: 276). Bürokrasileri az gelişmiş ve çok gelişmiş diye ikiye ayıran Weber, küçük çaplı örgütlerde görülen bürokrasileri az gelişmiş, iş

alanlarının çeşitlendiği, iş gören hizmetli insanların çoğaldığı, bürokratik esaslara göre örgütlendiği belli bir büyüklükteki örgütlere çok gelişmiş bürokrasiler demiştir. Çok gelişmiş bürokratik örgütlerde az gelişmiş bürokrasilerin aksine yüz yüze olma özelliğini kaybedip, yazılı hale gelmektedir. Bu durum da çok gelişmiş bürokrasileri gayri şahsi hale getirmektedir (Dursun, 1992: 141).

Bürokrasinin gelişmesinin vazgeçilmez şartı para ekonomisinin gelişmesi olmamakla birlikte bürokraside sürekliliğin sağlanması ve bürokrasinin mali gereksinimiyle alakalı olarak para ekonomisine de ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyacın modern bürokratik örgütlenmiş işletmelerden elde edilemediği durumlarda bu gelir kaynağı sabit bir vergilendirme sistemi ile bürokratik yönetimin sürekliliğini sürdürebilmesi için ön koşuldur. Vergilendirme sisteminin düzenli olduğu toplumlarda bürokratik örgütlenmenin daha gelişmiş olduğu görülecektir (Weber, 2012: 335).

Weber, yasal otoritenin en somut uygulama alanı olarak bürokrasinin en önemli özelliğinin, genel kuralların özel vakalara uygulanabilen kuramsal bir metot olması savını öne sürmüştür. Yasal otoriteye dayanan bu bürokratik yönetsel işlemler uygun, önceden tahmin edilebilen ve istenmiş eylemlerdir. Weber'in kurallara dayalı yönetimin üstünlüğüne olan inancı, günümüzde esnek olamaması ve durağanlığa sebep olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir (Demir, 2011: 162).

Weber, modern bürokrasinin işleyiş biçimini şu şekilde gösterir:

- Genel itibariyle kurallar, yasalar ve yönetmeliklerce düzenlenir ve belirli bir resmi yetki alanı ilkesi geçerlidir. Bürokrasinin yönettiği yapının amacına ulaşabilmesi için gereken iş bölümü resmi görevler olarak yine yasalar ve yönetmeliklerle belirlenerek dağıtılmıştır. Bu resmi görevlerin yerine getirilmesi için gerekli olan emirleri verme yetkisi dengeli bir şekilde dağıtılmıştır. Görevi kullanmak için başvuru fiziki güç yasalarla sınırlanmıştır. Resmi görevin sürekli ve düzenli bir biçimde yürütülmesi ve yetkilerin kullanılması, istihdam şeklinde kurallara uyan kişiler tarafından sağlanmaktadır.
- Küçük dereceli görevlilerin yüksek dereceli görevliler tarafından denetlenmesini sağlayan ast-üst ilişkisi denilen kademeli bir yönetim denetleme mekanizması vardır. Böylece yönetilenler ast durumundaki görevlinin yapmış olduğu işlemlere karşı üst konumundaki yüksek dereceli görevlilere başvurabilme olanağı tanınır.
- Modern bürokrasi yönetimi yazılı belgeler üzerinden işlemektedir. Yazılı belgelerin tanziminde ve sair diğer işlemleri yapmak üzere geniş bir görevli kadrosu istihdam edilir. Bu resmi görevi ifa eden memur kadrosuna tanzim ettiği dosyalarla birlikte daire adı verilir. Özel sektörde bunun karşılığı olarak büro ismi verilmiştir. Resmi görevli memurun kendi özel mülkü ile resmi daire arasında herhangi bir bağı yoktur. Resmi daire veya özel sektör içinse büro memurun veya büroda çalışan görevlinin mal varlığından tamamen ayırılır.
- Daire ya da büro yönetimi çok esaslı uzmanlık gerektiren memur ya da görevlilere gereksinim duyar.
- Daire ya da büroda çalışan görevli belli bir zaman dilimi içerisinde tam kapasiteyle çalışmak mecburiyetindedir (Weber, 2017: 220).

2. Çin Tarihi ve Bürokratik Teşkilatlanma

2.1. Çin Tarihi ve Kültürü

Tarih boyunca Çin'in toprak bakımından büyüklüğü çok değişikliğe uğramıştır. Çin bazen bütün Türkistan ve Moğolistan'ı içine almış bazen de Sarı ırmak bölgesinde kabuğuna çekilmiş bir devlet halini almıştır. Bizim de Çin'den bahsimiz kuzeyde Çin Seddi, Batıda Kansu Eyaletini de içine alan Türkistan'ı dışarıda bırakan yani 18 eyalet denilen bölgeyi kapsayan alandır. Halen bu bölgede aynı dili konuşan aynı kültüre sahip ve son 7 yüzyıldır aynı siyasi otorite altında yaşayan halk meskundur (Eberhard, 2007: 1).

Çin toplumunda kökeni çok eskilere uzanan güçlü bir soy bilinci vardır. Çinliler kendilerinin 'Yan-Huang Torunları' olarak tanımlarlar ve bunun Yandi ve Huangdi ile bağlantılı olduğunu söyleyerek bununla gurur duyarlar. Bunun sebebi Yandi ve Huangdi Çin'in en eski efsanevi kahramanlarıdır. Yandi ve Huangdi efsanelere göre kendi soylarının güçlenmesi için gösterdikleri kahramanlıklarından dolayı ilahlaştırılmış ve boylarının idolü haline gelmiştir (Karluk, 2018: 38).

Çin medeniyeti Sarı Nehir boyunca küçük krallıklar şeklinde Bronz Çağı zamanlarında tezahür etmiştir (Doğan, 2020: 420). 4000 yıllık yazılı tarihe sahip olan Çin, Dünyanın en eski medeniyetlerinden birisidir (Kaçer, 2017: 150). Çin tarihi, üç tarihsel dönem içerisinde ele alınabilir. Bunlar antik dönem, imparatorluk dönemi ve modern dönemdir. Antik dönem M.Ö. 3. yy.'a kadar olan dönemi kapsar, antik dönemin son üç hanedanlık dönemiyle birlikte artık içtimai topluluktan yerleşmiş köle toplumuna geçişi temsil eder (Kaçer, 2017: 150). Yerleşik topluma geçilmesi sonucunda feodalleşme ile toprak önem kazanmış, bu da toprak ağalarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Doğan, 2020: 421). Her ne kadar imparatorluk dönemi M.Ö. 221 yılında Qin Hanedanlığıyla başlasa da imparatorluğun protipini bürokrasi ağıyla oluşturanlar Han Hanedanlığı'dır (Huang, 2007: 21-46). Han Hanedanlığı imparatorları Çin toplumunun önde gelen unsurları olan toprak ağalarının çocukları bürokraside istihdam edilmek suretiyle toprak ağalarıyla ittifak kurmuşlardır. Bu durum toprak sahipleri ile imparatorluğun memurlarının uyum içerisinde geçinmesi sonucunu doğurmuştur. Hanlardan sonra gelen diğer hanedanlıklarda da bu uyum sağlanmıştır (Doğan, 2020: 421).

Çin Devleti birbiriyle mücadele içindeki sülaleler tarafından yönetilmiştir. Zayıflayan sülaleyi yıkarak devleti ele geçiren yeni sülalelerin ilk imparatorları feodal prenslere karşı egemenlik mücadelesi vermişlerdi. İlk sülaleler halkı için çalışırken daha sonrakiler halktan kopmuş sefahate düşmüş ve merkezi otorite ülkede zayıflamıştır. Bunu fırsata çeviren bir feodal prens güçlenip bir sülale kurmuş ve hükümeti ele geçirmiştir. Bu devir daimler Çin tarihi boyunca sürüp gitmiştir (Demir, 2017: 33). Çinliler tarihlerinin M.Ö. 3000 yılına dayandığına inanırlar. Ancak üçüncü binyıl Çin tarihine dair hemen hemen hiçbir şey bilinmemektedir. İkinci binyıllık tarih ise efsanelerden ibarettir. Elimizde kalan Çin tarihinin M.Ö. 1000 yılına kadar olan dönem yazılı kaynaklar sebebiyle iyi bir şekilde bilinmektedir. Çin tarih otoritelerinin bildirdiği yarı doğru yarı efsane olan bir takım kral ve sülalelerden sonra asıl Çin tarihi antik dönem üçüncü sülalesi olan Zhou (Chou) sülalesi ile başlar (Memiş, 2009: 297-298).

En eski devirlerden beri Çin iki yapı halde olmuştur. Kırsalın yoğun nüfuslu tarım toplumu ve surların çevrelediği kasaba ve köylerde yaşayan üst kesim tarım toplumunda

hayat topraktan ibaret ve durgun bir yaşam mevcutken; üst kesim toprak beyleri, ulema, ticaret erbabı, mevki ve servet sahibi ailelerden müteşekkildir. Kast sisteminin olmadığı Çin toplumunda köylü statüsünden en yüksek statülere geçişin önu kapanmamıştır. Ama genel olarak Çin toplumu köylü bir millet olarak süregelmiştir. Ayrıca Çin’de ‘zadegan’⁴ sınıf sosyal yaşama öylesine damgasını vurmuştur ki sosyologlar dahi Çin’i zadegan devleti olarak nitelendirmiştir (Fairbank, 1969: 35-41).

Yakın Doğu, Kuzey Asya ve Orta Asya’dan Çin’e taşınan kültür erozyonundan Çin kendi lehine faydalanmasını bilmiş ancak dış dünyaya teslim olmamış, Batının ilk kurumlarından yararlanmasını bilmişler, ama bu kurumları kendilerine özgü yapılarına bütünleştirmede serbest kalmışlardır. Yine kuzeyden gelen kavimler Çin idaresini kısa sürelerle de olsa ele geçirmişler ancak Çin’de siyasi birliği idame ettirecek nüfus çoğunluğunu sağlayamamışlardır (Fairbank, 1969: 30).

İrk ölçüleri açısından Çinliler homojen bir ulus gibi görünürlerse de aldatıcı bir durumdur. Antropolojik ölçülere karşı dayanacak iddialar ileri sürülemezdir. Genel ve kaba bir görünüm ‘Mongoloid tip’ denilen ırk sayılan Çinlilerin içinde basık burunlusundan kartal burunlusuna, siyah saçlısından kızıl saçlısına, sakalsızından gür sakallı olanına kadar her türlü insana rastlanmaktadır. Fakat nedense genel olarak Çinlilerin Mongol gözlü oldukları kabul edilmiştir (Fairbank, 1969: 30).

⁴ Temiz ve meşhur soydan olan, tanınmış ve temiz aileden olan. Aristokrasi. Zadegan sınıfı daha somut ele alarak siyasal ve idari yönden tanımlayacak olursak her mahalli topluluktaki zadegan üyesi bireylerin, okur yazar olarak, derece sahibi olarak, önemli birçok kamu görevi yüklenmiş olduğunu görürüz. Devlet binalarının yapımı ve bakımı, kanallar, setler, barajlar, yollar, köprüler ve su taşıtlarının yapımı ve bakımı için gerekli parayı bunlar toplarlardı. Okullar açarak; Konfüçyüs dinine ait günceler yayınlayarak; halka kendi davranış ve hayatlarıyla örnek teşkil ederek Konfüçyüs din ve ahlakının kurumlarını desteklerdi. Barış zamanı kamusal hayatın tonunu ayarlarlardı. Kargaşalık ve isyanlarda milis savunma birliklerini bunlar örgütlerler ve kurlarlardı. Günlük hayatta, anlaşmazlığa düşen kimseler arasında kendi yargılarınca hakim olurlar ve sulh mahkemeleri gibi iş görürlerdi. Sadaka ve fidyeleri toplarlardı, topluluğa yardımcı olacak fonları tesis ederler; özellikle savaş halinde resmi talepler vaki olduğunda devlete yardım için para bulurlar ve verirlerdi. Açlık ve sellerde de iş bunlara düşerdi. Bu insanların devlete verdikleri veya buldukları paralar devlet için öylesi önemli bir kaynaktı ki, hanedanların çoğu en düşük okumaşlık-derecelerini bile satarak ve sınavsız olarak derece- sahipleri sınıfına pek çok adam alarak, daha çok para temin etmeye çalışmıştır. Bu durum, sistemi bozmuşsa da zenginlerden bazılarının belli bir fiyat ödeyerek üst sınıfa geçmelerine ve devlet memurlarıyla temas kurabilme veya ölüm cezasına çarptırılmama gibi “zadegan” a özgü ayrıcalıklara erişmelerine imkan vermiştir (Fairbank, 1969: 45).

Tablo 1. Çin'de Hanedanlıkların Kronolojisi

Çin'de Hanedanlıklar		
Dönem	Hanedanlıklar	İktidar Aralığı
Antik	Xia	2070-1600 (M.Ö)
	Shang	1600-1029 (M.Ö)
	Zhou (Batı)	1029-771 (M.Ö)
	Zhou (Doğu)	770-256 (M.Ö)
İmparatorluk	Qin	221-206 (M.Ö)
	Han	206 (M.Ö)-220 (M.S)
	Jin	265-420
	Sui	580-618
	Tang	618-907
	Beş Hanedanlık-On Krallık	907-980
	Song	980-1271
	Liao	907-1125
	Yuan	1271-1368
	Ming	1368-1644
	Qing	1644-1911
Modern	Çin Cumhuriyeti	1912-1949
	Çin Halk Cumhuriyeti	1949-.....

Kaynak: Kaçer, 2017: 152.

2.2. Genel Olarak Çin Bürokrasisi

Weber, Han Hanedanlığı'ndan son hanedanlık olan Qing Hanedanlığı'na kadar bütün imparatorluk dönemleri zarfında Çin bürokrasisinin patrimonyal bir özellik taşıdığını belirtmektedir. İstisnai de olsa Sui Hanedanlığıyla başlayıp kısa kesintiler olmasına rağmen 13 asırdan fazla sürdürülen askeri ve idari mevkilere yeteneklerine göre memur alımı yapılan bürokrasi sınavları da yapılmaktaydı. Bu bürokrasi sınavları aile ve politik referanslardan uzak sadece yeteneğe bağlı kalınarak yapılan farklı disiplinlerden sorulan soruların yapıldığı, sınavı geçenlerin imparatorluk bünyesinde idari ve askeri memur olarak istihdamının sağlandığı sınavlardır. Sınavlarla iş başına gelen bürokratlar için ve bu bürokratik yapılanma için 'bilgin bürokratlar-bilge memuriyet' isimlendirmesi yapılmıştır (Kaçer, 2017: 146-147). Çin'de kurulan ilk devletler feodal beyliklerden oluşuyordu. Hükümdarlar asiller arasından seçilirdi. Daha sonra bu durum veraset yoluyla babadan oğula geçmeye başladı. Hükümdarın emrinde geniş bir memur kitlesinin olduğu da yazılı kaynaklarda mevcuttur (Memiş, 2009: 300).

Prenslerin başında bulunduğu feodalite M.Ö. 1750'den M.Ö.1125'e kadar güçlenmiş Çin Devleti'nin siyasi bütünlüğüne tehdit haline gelmiştir. Devletin siyasi yapısı bu iç çekişmeler nedeniyle gelişme gösterememişti. Devletin başındaki kral hem din hem de devlet işleriyle meşgul oluyordu. Krala din işlerinde danışma meclisi adı verilen 'Hiaşang' yardımcı olmaktadır. Ancak bu meclis kralın yetkilerini sınırlayamazdı. Kraldan sonraki yetkili kişi başbakan konumundaki King Çe'dir. Yine değişik alanlarda idari birimler de bulunmaktaydı. Hanedanlar değişse de bu idari yapı devam etmiş, bu durum ise devletin siyasi birliğini engellemiştir. Kral feodal prenslerin üstünde bir güçtür. Yeryüzünde tanrının verdiği gücü kullanmaktadır (Demir, 2017: 33).

Tarihsel sürecin de gösterdiği gibi bürokrasinin gelişiminin para ekonomisiyle paralel geliştiğini daha önce de söylemiştik. Bürokrasinin gelişimi bu şekilde sağlanmaktadır. Ancak bu durum Çin’de memur maaşlarının; kralın ambarından aynı olarak sağlanması, düzenli gelirlerin tahsisi veya vergi gelirlerinin dağıtılması Çin’de bürokrasinin temellerinin atıldığı ilk adım olarak karşımıza çıkmaktadır (Weber, 2017: 228-229).

3. Çin’de Antik Dönem Hanedanlıkları ve Bürokrasi

3.1. Xia Hanedanlığı (M.Ö. 2070-1600)

Çin tarihinin ilk hanedanlığı olarak bilinen Xia Hanedanlığı M.Ö. 21. yüzyıl ile M.Ö. 16. yüzyıl arasında hüküm sürmüştür (Çakan, 2017: 112). Ancak Çin vesikaları Xia Hanedanlığı’ndan hemen hemen hiç bahsetmezler ve yapılan kazılardan elde edilen bulguların henüz anlaşılmasından dolayı Xia Hanedanlığı hakkında fazla bir bilgi bulunmamaktadır (Eberhard, 2007: 24).

Xia Hanedanı hakkında bugünlere kadar süre gelen tarihi kayıtlar son derece sınırlı olduğu için akademik çevrede Xia Hanedanının olup olmadığı yönünde bir tartışma yaşanmıştır. Ancak Çin’deki tanınmış tarih kitaplarından biri kabul edilen ‘Tarih Kayıtlarının Xia Hanedanı’nın Gerçek Tarihi’ adlı bölümünde Xia Hanedanı sülalesinin bütün kuşakları açık bir şekilde yer alıyor. Arkeologlar da arkeolojik kazılarla Xia Hanedanının maddi miraslarını bularak Xia Hanedanının gerçek tarihini gün ışığına çıkarmak için yoğun çaba harcadılar. Bunun bir parçası olarak Çinli arkeologlar, 1959 yılından itibaren Xia Hanedanının başkentini kalıntılarını araştırmaya başladılar. Bugün tarihçilerin büyük çoğunluğu tarafından kabul edilen görüşe göre, Henan eyaletinin Yanshi bölgesindeki Erlitou köyünde keşfedilen kalıntılar, Xia medeniyetinin önemli bir parçası. ‘Erlitou Kültürü’ olarak adlandırılan bu kültürel kalıntıların, M.Ö. 19. yüzyıla ait olduğu tespit edildi. Bu dönem, Xia Hanedanının hüküm sürdüğü dönemin kapsamındadır. Bu sit alanının Xia Hanedanına ait olduğunu doğrudan kanıtlayabilecek bulgulara henüz rastlanılmamasına rağmen, sit alanından elde edilen zengin arkeolojik veriler, Xia medeniyetiyle ilgili araştırmalara önemli bir ivme kazandırdı (Çakan, 2017: 112).

Xia Hanedanlığı’nın son dönemleri devlet yönetiminin karıştığı, sınıflar arası çatışmaların arttığı bir dönemdir. Hanedanlığın son kralı Jie, devlet yönetimini boşlamış kendi zevk ve eğlencesine dalarak halkın sıkıntılarına kulak vermemiş ve kendisini uyarıcı vezirlerini öldürtmüştür. Mamafih Xia Hanedanlığı bünyesindeki beylikler ayaklanmaya başladı. Hanedana bağlı Shang beyliği Jie’nin ordularını yenerek Xia Hanedanlığına son verdi (Çakan, 2017: 112).

3.2. Shang Hanedanlığı (M.Ö. 1600-1029)

M.Ö. 16. yüzyıl ile M.Ö. 11. yüzyıl arasında hakimiyet gösteren Shang Hanedanlığı başkentini defalarca değiştirmiştir. En son olarak şimdiki Henan eyaletine bağlı Anyang şehri civarına yerleşmişlerdir (Çakan, 2017: 113). “Shang sülalesinin büyük bir kültüre sahip olduğuna şüphe yoktur. Fakat bunda Çin Kültürüne ait bazı mühim unsurlar noksan; böylece ona, Çin kültüründen önceki kültür adını vermek zorundayız” (Eberhard, 2007: 27). Çin medeniyetinin Shang Hanedanı’nın başlangıç döneminde oldukça yüksek bir seviyeye ulaştığını arkeolojik bulgular göstermektedir. Kaplumbağa kabukları ve hayvan kemiklerine yazılan Jiaguwen yazısı ve tunç kültürü bunun örnekleri olarak kabul edilir (Çakan, 2017: 113).

Shang Hanedanlığı'nın dini konusu muğlaktır. Ancak Wolfram Eberhard hanedanlığın son yıllarında dinlerinin git gide Gök dinine benzediğini söyler. Gök dinine benzemesinin kuzeyden gelen Moğollardan ya da Türklerle oluşan etkileşiminden kaynaklanmaktaydı. Ancak eldeki bilgilerle tam olarak Moğol ya da Türk etkileşimi hakkında kesin bilgi verememektedir (Öztürk, 2009: 17). Shang Hanedanlığı'nın at beslediğini de ve bu atların da kuzeyden alındığını ve at beslemeyle de savaş arabalarının Çin'e geldiğini belirtir. Eberhard tahminde bulunarak savaş arabalarının kuzeyden Türklerden geldiği kanaatine varmıştır.⁵ İlerleyen zamanlarda araba günlük yaşantıya girmiştir. Araba sahipliği soyluluğun ve imtiyazın sembolü olmuştur. Bu durum derebeyliğin ortaya çıkmasına sebep olacaktır (Öztürk, 2009: 17-18).

Shang Hanedanlığı dönemi Çin'de kültürel birliğin sağlandığı dönemdir. Bu dönem yazı ile takvimin icadı gibi önemli buluşlara sahne olmuş bu durum da tarihi kayıtların sistematik olarak tutulmasına vesile olmuştur. Shang Hanedanlığı döneminde ordu ve devlet yönetimi tamamen elit aileler tarafından teşekkül etmekteydi (Ceran, 2016: 3).

Shang Hanedanlığı da derebeyliklerden müteşekkildi. Ancak derebeyliklerinin itaatsizliği Shang Hanedanlığı merkezi idaresini zayıflatıyordu. Zhou derebeyliği de bu dönemde gücünü artırmış ve Shang Hanedanlığına savaş ilan ederek son Shang hükümdarını öldürmüş ve Zhou Hanedanlığı kurulmuş böylece asıl Çin tarihi başlamıştı (Eberhard, 2007: 33-34).

3.3. Zhou (Chou) Hanedanlığı (M.Ö. 1029-256)

Xia ve Shang hanedanlarından sonraki hanedan olan Zhou Hanedanlığı'nın Hunların ataları olduğu ileri sürülen Ti ve Jungların kurduğu anlaşılmaktadır. Bu durum Çin kaynaklarında geçmekte olup; coğrafi olarak doğuda Kxingan sıra dağlarından batıda Altaylara kadar uzanan, kuzeyde Sayan dağlarından güneyde Tibet ve Çin'e kadar olan bölgelerde, M.Ö. 11. yüzyıl-3. yüzyıl arasında güneydeki Çinlilerden farklı yaşam biçimine sahip bozkır yaşam tarzına sahip kavimlerin yaşadığı bilgisi yer almaktadır. Yine araştırmacıların elde ettiği bilgilere göre Ti ve Jungların, Shang Hanedanlığı döneminde Orta Asya'da ufak bir hanlıklarının olduğu, daha sonraları doğuya gelerek Çin'in kuzeyine ve kuzeybatısına yerleştikleri, Shang Hanedanlığı'nın gücünü yitirip zayıflamasıyla Çin'de idareyi ele aldıkları ve M.Ö. 11. yüzyılda Zhou (Chou) Hanedanlığı'nı kurdukları anlaşılıyor (Çakan, 2017: 114).

Zhou (Chou) Hanedanlığı'nın en önemli özelliği felsefe alanındaki gelişmelerdir. Meşhur Konfüçyüs ve önemli birkaç filozof bu Zhou döneminde yetişmiştir (Öztürk, 2009: 18). Zhou Hanedanlığı zamanında Konfüçyüs'ün fikirlerinin toplumda ve siyasette hâkim olması merkezi idarenin kurulduğu, feodal beyliklerin yavaş yavaş ortadan kalktığı görülmektedir (Demir, 2017: 34).

⁵ M.Ö. 3. bine tarihlenen Oğuz Destanı, arabanın ilk defa icat edilmesiyle ilgili ilginç bilgiler vermektedir. Oğuz'un Karakurum'un ötesine kadar yaptığı seferde çok ganimet ile dönmesi sırasında, bu ganimetleri taşıyacak çareler aranırken, Türk kavimlerinden bir kavim kanglı (araba) yaptı ve bütün ganimet bunlarla taşındı. "Diğer bir kavim de, düşmanları yağma edip ganimet olcay alındığında, hayvanlar bunları taşımak için yetişmediğinden "Qanlı"lar yaptılar. Bundan evvel tekerlek yoktu, ilk defa bunlar inşa ettiler. Levazım, ağırlık ve olcayları bunun üzerine koyarak taşıdılar gittiler. Oğuz bundan dolayı onlara Qanlı (yani arabalı)lar adını verdi." (Togan, 1972: 20'den akt. Öztürk, 2009: 17-18).

Zhou (Chou) Hanedanlığı, M.Ö. 9. yüzyıldan itibaren gücünü kaybetmeye başladı. Bu durum, sürekli savaş halinde olmasından dolayı kudretli hükümdarlarını kaybetmelerinden, yerlerine geçen prenslerin de genellikle liyakatsiz olmalarından kaynaklanıyordu. Daha da önemlisi devletin büyük sınırlara sahip olması bu şartlarda devletin idaresini de zorlaştırıyordu. Hanedana bağlı derebeyler kendi alanlarıyla uğraşarak merkeze destek vermiyorlardı. Nihayetinde M.Ö. 771 yılında Shen derebeyliği kuzey kavmi olan Chüan-jung kabilesiyle ittifak yaparak Zhou (Chou) Hanedanlığı merkezine saldırarak hanedanı öldürdü. Zhou (Chou) Hanedanlığı M.Ö. 1050 yılında kurulmuş, M.Ö. 771'de sone ermiştir. 257 yıllık bu iktidara tarihte Batı Zhou (Chou) Hanedanlığı denir. Devletine sadık olan birkaç derebeyi tarafından Zhou (Chou) Hanedanından bir prens kaçırılarak doğuya Lo-Yang'a götürülerek tekrar tahta geçirilir. Böylece Doğu Chou Hanedanı kurulmuş olur. Bu hanedanlık da M.Ö. 256 yılına kadar iktidarını sürdürür (Çakan, 2017: 115). M.Ö. 256 yılında Zhou Hanedanlığının son imparatoru, Qin Derebeyliği lehine tahttan feragat etmiştir (Eberhard, 2007: 77).

4. Çin'de İmparatorluk Dönemi Hanedanlıkları ve Bürokrasi

4.1. Qin Hanedanlığı (M.Ö. 221-206)

M.Ö. 256 yılında Doğu Zhou (Chou) Hanedanı'nın son imparatoru, Che'nin derebeyliği lehine tahttan feragat ederek tahtı Che Sülalesine devretti. Bu devirde ticaret gelişmiş derebeylik sistemi tamamen kalkmıştır. Yüzyıllarca farklı derebeylikler tarafından yönetilen Çin'de kültürel ve ekonomik farklılıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Che, Çin'de siyasi birliği sağlamaya çalışmış ve Çin birliği oluşmaya başlamıştır. Bu birliği oluştururken kuzeydeki Türk kabilelere oluşan baskılar sonucu Türk kabileler geriye çekilmek zorunda kalmıştır. Bu durum yani siyasi birliğin oluşması devletin sınırlarının da korunması ihtiyacını doğurmuş. Kuzeye çekilen Türk kavimleri Teoman idaresinde örgütlenerek Çin'e seferler düzenlemişlerdir. Türk akınlarını önlemek amacıyla M.Ö. 214 yılında Çin Seddi inşa edildi (Öztürk, 2009: 21-22).

Çin'de ilk olarak birleşik ve merkezi devlet otoritesi şeklinde ortaya çıkan hanedanlık Qin Hanedanlığı'dır (Karluk, 2019: 4). Çin'de 2000 yıl süren kölelik rejiminden sonra M.Ö. 221 yılında Qin Hanedanlığı kuruldu. Çin'de M.Ö. 475- 221 yılları arası savaşan devletler dönemi olarak adlandırılır. Bu dönem kölelik rejiminin son bulduğu, beyliklerin birbiriyle savaş halinde olduğu bir dönemdir. Savaş halindeki bu beyliklerden yedi büyük beylik varlığını sürdürebilmişti. 'Yedi güçlüler' olarak adlandırılan bu beyliklerden Qin beyliğinin başına geçen Ying Zheng 22 yaşında diğer altı beyliği ilhak ederek Çin'i birleştirme stratejisini hayata geçirdi. Ying Zheng, bütün beyliklerdeki yetenekli insanları bir araya getirdi. Ying Zheng Çin tarihindeki ilk imparator oldu. Bu yüzden ilk imparator anlamındaki 'Shi Huangdi' olarak adlandırılmıştır. Qin Shi Huang, siyasi alanda 'Fenfeng sistemi'⁶ni kaldırarak 'Jun Xian Sistemi'ni (il ve ilçe sistemi) uygulamaya başladı (Çakan, 2017: 117-118).

Qin Hanedanlığı döneminde bayındırlık, savunma ve tarım işlerinden sorumlu idari teşkilat kurulmuştu. Bu idari teşkilatların başında da bakanlar bulunmaktaydı. Yine bu dönemde idari ve cezai işlere bakan 'Sseu-K'ou' isimli yargı organı kurulmuştu (Demir, 2017: 34).

⁶ Ülkenin topraklarının imparatorun çocukları tarafından paylaşılması sistemi.

Qin Hanedanlığı idari yapılanmasını gayet muntazam şekilde tamamlamıştı. Ülkeyi illere, illeri de ilçelere bölmüştü. Daha önceleri doğrudan merkeze bağlı olan bu eski ilçe benzeri yerleşimler illere bağlanmış, illerin başına da askeri ve idari valiler atanmıştır. Yine ilçelere de bir tür memurlar bakmaktaydı. İllerdeki valiler ve ilçeye bakan memurlar da doğrudan hükümdara bağlı olan bir denetçi tarafından denetleniyordu. Bu durum derebeylik oluşmasına mâni olup merkezi idareyi güçlendiriyordu (Eberhard, 2007: 79). Bugün Çin'deki pek çok ilçenin ismi, iki bin yıl önce Qin Hanedanı döneminde belirlenmişti (Çakan, 2017: 118).

Qin Hanedanlığı merkezi yönetiminde imparator en üstte yer alır. İmparatora yardım eden hiyerarşik olarak 3 Gong ve 9 Qing ismiyle adlandırılan yöneticiler de vardır. Bunlar;

- 1) Cheng Xiang, yani başbakan, merkezi yönetimde imparatorun en yetkili kişi ve imparatorun yardımcısıdır.
- 2) Tai Wei, En yüksek rütbeli askerdir. Birliklerin sevk ve idaresinin yanında imparatora askeri alanda danışmanlık eder.
- 3) Yu Shi Dai Fu, Yönetimde başbakana yardım eden başdanışmandır.

Her üç Gong'un emrinde 9 Qing bulunmakta olup bunların görevleri ise sarayın, imparatorun ve ailesinin güvenliğini sağlamaktır (Ceran, 2016: 35).

Qin Shi Huang, kuzeyden gelen azınlık milliyetlerin ve Türklerin akınlarını önlemek için batıdaki çölden doğudaki denize kadar 5000 km geçen Çin seddini ve bugün bile dünya mirası listesinde yer alan, 700 binden fazla köylüyü çalıştırarak ve yüklü paralar harcayarak Qin Mezarı ve Yeraltı Heykel Ordusu'nu (Tera Cotta) yaptırmıştır (Çakan, 2017: 118).

M.Ö. 221'den itibaren bütün Çin'e hâkim olan Qin Shi Huang-ti'yi resmi Çin tarihi tanımaz. Konfüçyüs muhalifliği, diğer muhaliflerin de Konfüçyüsçü olması kendisini hedefe koyar. Esasen Batı sinolojisi kendisini büyük adamlar arasında sayarak över (Eberhard, 2007: 79). Bu meşhur hükümdarın devlet uygulamalarında uyguladığı metotlar arasında mağlup ettiği prensleri kendisine karşı ayaklanmalarını önlemek amacıyla yaşadığı bölgelerden getirterek yanına almış ve kendilerine saraylar yaptırarak yine prens gibi yaşamalarını sağlamış ancak nüfuzlarını ortadan kaldırmıştır. Böylece otoriteyi sağlaması kolaylaşmıştır (Özmen ve Buluş, 2017: 16).

Qin Shi Huang'ın Çin'de merkezi otoriteyi sağlamasıyla Çin'de uzun süren beylikler dönemine son verilerek esasını Han Hanedanlığı'nın oluşturduğu çok milliyetli, güçlü ve büyük bir feodal imparatorluk kuruldu (Çakan, 2017: 118).

4.2. Han Hanedanlığı (M.Ö. 206-M.S. 220)

Qin imparatoru Şi Huang Di'nin ölümü ile ortadan kalkan sert otoriteyle ülkede çeşitli ayaklanmalar başlamıştır. Bu ayaklanmalar malumdur ki Şi Huang Di'nin kontrol altına aldığı prensler, derebeyler ve onların galeyanına gelen köylülerin başrolünde gerçekleşmiştir. Ayaklanma sonunda 400 yıl devam edecek yeni bir hanedanlığın temelleri atılmıştır (Özmen ve Buluş, 2017: 18).

Qin Hanedanlığı'nın yıkılmasıyla M.Ö. 206 yılında imparator olan Liu Pang Han Hanedanlığı'na adını verdi. Qin Hanedanlığı'ndan kalma kendine rakip olabilecek krallarla savaştı ve merkezi otoriteyi sağladı. Akrabalarına ve yandaşlarına beylikler verdi. Artık

ülkenin bir kısmı beyliklerin elinde bir kısmı da doğrudan merkezi idareye bağlı bulunuyordu. Yeni derebeylikler asilzadelerden değil de sıradan köylü ailelerden gelmekteydi. Bu arada Gentry⁷ denilen yeni toplumsal sınıf oluşmaktaydı (Eberhard, 2007: 85-87). Bu toplumsal sınıf batı ile kıyaslandığında esaslı bir fark vardır. Çin’de feodal devletten, gentry devletine, Avrupa’da feodal devletten burjuva devletine geçiş vardır (Eberhard, 2007: 87). Oluşan bu gentry isimli toplumsal sınıf pro-Konfüçyanisttir (Eberhard, 2007: 188).

Han Hanedanı’nın ileri gelenleri asil olmayan bir kökenden gelmekteydi. Bu durum ülkenin yeni güç dengesini oluşturuyordu. Qin Hanedanlığı’ndan devralınan toplumsal eşitlik mirası Han Hanedanlığını zorlasa da ilan edilen imparatorluk ideolojisi ile bu işin üstesinden gelinmiştir. Bu ideoloji Konfüçyüsçülüğün yaygınlaştırılıp uygulanması ve yine Mencuis’in ‘devletin halka karşı sorumluluğu ilkesi’ görüşü benimsenerek uygulamaya alınmıştır (Özmen ve Buluş, 2017: 18).

Han Hanedanlığı döneminde M.S. 26 yılında bürokratik anlamda kapsamlı bir değişikliğe gidilmiş. Üç vezirin (Taiwei, Situ ve sikong adı verilen 3 üst düzey yönetici) yetkileri daha da sınırlandırılarak devlet işlerinden sorumlu altı bakan (Shangshu) atanmıştır (Çakan, 2017: 119).

Han Hanedanlığı devrinde iki türlü idare vardır. Bunlardan biri askeri idare diğeri mülki idaredir. Yani aynı yerleşim bölgesi hem mülki hem de askeri idare tarafından yönetiliyordu. Yine Han devrinde dokuz bakanlık vardı. Bu bakanlıkların arasında çalışma ve tarım bakanlıkları da vardı. Ancak bu bakanlıklar devletin işleyişiyle alakaları olmayıp sadece sarayın iç idaresiyle ilintilidir. Tarım bakanı sarayın tarla ve bahçelerinin işleriyle ilgilenir, Çalışma bakanı ise yine sarayın yapı işlerine bakmaktadır (Eberhard, 2007: 198).

İmparator Lui Pang taraftarlarından birkaçına beylikler verdi ve idare sistemi yeniden karışık bir hal aldı. Ülkenin bir kısmı derebeyler tarafından yönetilmekte diğerk kısmı ise il ve ilçelere ayrılmış memurlar aracılığıyla merkezi idarenin denetimi altında bulunuyordu. Yeni derebeyler eski asilzadelerden ziyade küçük ve önemsiz ailelerden geliyorlardı. Memur kesim ise imtihanla alım yapılan Çin memur sisteminin uygulandığı sınavlara tabi tutuluyorlardı. Ancak bu sınavlar aşağı tabakadan birisinin hiçbir zaman yüksek mevkilere yükselemediğini göstermiştir. Yine bu sınavlara girecek olan kişileri il memurunun tavsiye etmesi gereklidir. Bu durumda bu memurların sınava tavsiye edeceği kişiler kendi neseplerinden ya da kendilerine en yakın olan ailelerin çocuklarını tavsiye edeceği aşikâr bir durumdur. Bu da bu sınavların demokratikliğini sorgulatmaktadır (Eberhard, 2007: 85-100).

Han Hanedanlığı’nın yıkılışından sonra 400 yıl sürecek bir kargaşa devri başlamıştır. Çin toprakları Wei, Shu, ve Wu tarafından üç ayrı imparatorluğa ayrılmıştır. 400 yıl kadar süren karmaşa devri Yang Jian tarafından 581 yılında Sui Hanedanlığı’nın kurulmasıyla sona ermiştir (Kaçer, 2017: 150-151). Han Hanedanlığı’nın sona ermesiyle Çin tarihinde bir devir daha kapanmıştır. Han devri Gentry cemiyetinin oluştuğu dönemdir. Bundan sonraki devir yani M.S. 618’ e kadar olan dönem Çinlilerle Kuzey arasında siyasi ve kültürel çatışmalara sahne olacaktır (Eberhard, 2007: 112).

⁷ İngilizce kökenli bir kelime olup, büyük mülk sahibi olan aynı zamanda memur ve alim olan şahısların oluşturduğu toplumsal bir sınıfı ifade eder.

Tablo 2. Orta Çağ'da Çin İdare Sistemi

Han Devri (M.S.25-220)		Tang Devri (M.S.618-906)	
1)	1)İmparator	1)	İmparator
2)	2)Üç Müşaviri	2)	Üç Müşaviri ve üç yardımcısı
3)	3)8 Büyük general (Yalnız Harb zamanında)	3)	Generallar ve Genel Valileri (yalnız harb zamanında)
4)	4) (bk-5i)	4a)	Devlet Sekreterliği 1)Merkez Sekreterliği (Başvekalet) 2)Hususi Sekreterliği 3)Saray sekreterliği ve Tarih Kurumu b) İmparatorun Sekreterliği 1)Hususi Arşivi 2) Saray yaverliği 3)Harem İdaresi
5)	5) Saray Teşkilatı (9 Bakanlık)	5)	Saray Teşkilatı (9 Bakanlık)
a)	a) Devlet Kurbanları Bakanı	a)	Devlet Kurbanları Bakanı
b)	b) Araba dairesi Bakanı	b)	Araba dairesi Bakanı
c)	c) Saray Adalet Bakanı	c)	Saray Adalet Bakanı
d)	d) Teşrifat Bakanı	d)	Teşrifat Bakanı (ve Dışişleri)
e)	e) Ata Mabetleri Bakanı	e)	Ata Mabetleri Bakanı
f)	f) İaşe Bakanı	f)	İaşe Bakanı
g)	g) Harem Dairesi Bakanı	g)	İktisat ve maliye Bakanı
h)	h) Muhafız Kıt'aları Bakanı	h)	Maaş verme dairesi Bakanı
i)	i) Saray Bakanı (ve sekreterliği)	i)	Silah deposu Bakanı
6)	6) Başkent İdaresi:	6)	Başkent İdaresi:
a)	a) Veliht Sarayı Teşkilatı	a)	Veliht sarayı teşkilatı
b)	b) Emniyet teşkilatı	b)	Saray Muhafızları teşkilatı
c)	c) Başkent İdaresi:	c)	Silah istihali teşkilatı
a)	a) Muhafız Kıt'aları	d)	Çalışma işleri teşkilatı
b)	b) Şehir Kapuları Muhafızları	e)	İnşaat dairesi
c)	c) İnşaat dairesi	f)	Nakliyat işleri dairesi
		g)	Milli eğitim dairesi (yalnızca memur çocukları için)
7)	7) İçişleri Bakanlığı	7)	İçişleri Bakanlığı
8)	8) Hariciye Bakanlığı	8)	(bk. 5d)
9)	9) (bk 5i)	9)	Sansörlük

Kaynak: Eberhard, 2007: 200.

4.3. Üç Krallık Dönemi ve Jin Hanedanlığı (265-420)

Doğu Han Hanedanlığı'nın zayıflamasıyla 2. Yüzyılın sonuna doğru Çin'de siyasi birlik dağılmış ve 400 yıl gibi uzun süren bir karmaşa devri başlamıştır. Bu dönemin ilk yıllarında (220-265) Çin toprakları, Wei, Shu, ve Wu olarak adlandırılan 3 krallık tarafından paylaşıldı. Bu bölünmüşlüğe son veren Batı Jin Hanedanı (265-317), varlığını kısa bir süre sürdürebildi. Bölünme tekrardan başladı. Batı Jin Hanedanı mensupları Doğu Jin Hanedanlığını kurarken Kuzey Çin'de çok sayıda yönetim etnikler arası savaşları sahneye sundu. Tarihte 16 Devlet olarak adlandırılan bu devletlerden 4'ü Asya Hunların soyundan gelmekteydi. Doğu Jin Hanedanı'nın yıkılmasıyla Çin, Güney-Kuzey Çin diye bir bölünmeye gitti. Bu durum azınlık grupların güneye yani Çin'in orta kesimlerine hareketlenmesiyle de yönetimde etnik bir kaynaşmayı getirdi. Güney-Kuzey Hanedanları dönemi, Çin'deki etnik

bütünleşme sürecinin hızlandırılmasında önemli rol oynayarak Çin ulusunun gelişme sürecinde vazgeçilmez bir halkaydı (Çakan, 2017: 119-120).

420-589 yılları arasındaki dönem, 'Güney-Kuzey Hanedanları' dönemi olarak adlandırılıyor. Bu dönemde Çin'in kuzeyinde önce Kuzey Wei devleti kuruldu; sonra Kuzey Wei, Doğu Wei ve Batı Wei olmak üzere ikiye bölündü; daha sonra Doğu Wei'nin yerine Kuzey Qi, Batı Wei'nin yerine Kuzey Zhou kuruldu; dönemin sonunda Kuzey Zhou, Kuzey Qi'yi ilhak etti. Çin'in güneyinde ise Song, Qi, Liang ve Chen devletleri vardı. Kuzey-Güney Hanedanları döneminde Çin'in ortasında yaşayan insanların savaştan kaçarak güneye sürekli göç etmesi, ülkenin güneyine çok sayıda iş gücünün yanı sıra ileri üretim teknolojileri de getirdi. Bunun sayesinde Çin'in güneyindeki ekonomi hızla gelişti. Yangzhou, o dönemde güney Çin'deki en gelişmiş şehirdi (Çakan, 2017: 120).

4.4. Sui Hanedanlığı (580-618)

400 yıl süren karmaşa devri Yang Jian tarafından 581 yılında Sui Hanedanlığı'nın kurulmasıyla sona ermiştir. Yang Di öldürüldüğü 618 yılına kadar Sui Hanedanı imparatoru olarak Çin'e hükmetmiştir. 37 yıl gibi kısa bir zaman hüküm süren bu hanedanlık Çin tarihinin en kısa hanedanlarından biridir (Kaçer, 2017: 151).

Uzun bir karmaşa döneminden sonra kurulan Sui Hanedanlığının önünde aşması gereken çok zorluklar vardı. Bunların başında Kuzey ile Güney'in uzun süre ayrı kalması konuşulan dilde bile değişikliğe neden olmuştu, yine Sui Hanedanlığının kurulduğu topraklardaki kıtlık Sui Hanedanlığı'nı savaşa zorluyordu (Eberhard, 2007: 192).

İmparator Yang Jian, Kuzey Zhou hanedanı döneminde uygulanan altı bakanlık sistemini kaldırarak üç eyalet ve altı bakanlığa dayalı yönetim yapısını oluşturması, devlet memurlarını sınavla alması sistemi ve yeni kanunlar çıkararak Çin'in tarihi gelişimine katkı sağlamıştır (Çakan, 2017: 121).

Devam eden savaşlar ve İmparator Yang-Di'nin aşırı masraflı seyahatleri devlete çok pahalıya mal oluyordu. İmparatoru koruyan ona her istediğini yaptıran Gentry de imparatoru yalnız bıraktı ve Gentry kendi saltanatını sürmeye devam etti. 615 yılında Türkler tarafından mağlup edilince artık her yerde isyanlar baş gösterdi. Bu duruma Yang Di'nin uyguladığı ağır vergi politikası sebep olmuştu ve Yang Di böylece halkın nefretini kazandı. İsyançı köylüler tarafından öldürülen Yang Di'yle birlikte 618 yılında Sui Hanedanlığı da sona erdi (Eberhard, 2007: 192-197).

4.5. Tang Hanedanlığı (618-907)

618 yılında Sui Hanedanlığı'nın yıkılmasıyla birlikte Tang Hanedanlığı kurulmuş ve 907 yılına kadar Çin'de hakimiyeti sağlamıştır. Tang Hanedanlığı döneminde siyasi ve idari başta olmak üzere birçok açıdan Çin'de o zamana kadar ki en gelişmiş yapıları inşa etmişlerdir (Kaçer, 2017: 151). Eberhard, Tang devri yönetim sistemini şöyle açıklamıştır:

Tang devrinin idare sistemi, teknik bakımdan da büyük terakkiler gösterir. Han devrinde dokuz 'nazırlık' (chiu-ch'ing) vardı ve bunların arasında bir 'tarım' ve bir 'çalışma' bakanlığı vardı. Fakat, sistem tetkik edilirse, bu bakanlıkların devlet idaresi ile ilgisi olmadığı, yalnız sarayın iç idaresinde tesis edildiği görülür, yani 'tarım bakanı' yalnız saraya ait tarlaların ve bahçelerin işleriyle meşgul olur ve ayrıca sarayın iâşesini idare eder, 'çalışma

bakanı' ise yalnız sarayın yapı ve diğer işlerine bakar. Tang devrinde ise teşkilat çok daha modernleşti. İmparatorun yanında 6 'müşavir' vardı, fakat onlar hiçbir zaman faal bir rol oynamadılar. En mühim işler 'başvekalet' tarafından idare edildi. Başvekalet (Shang-shu-sheng)'de altı daire vardı:

- a) Memur dairesi memurların imtihanları ve terfilerine bakar;
- b) Nüfus dairesi, nüfus istatistiği ve vergileri idare eder;
- c) Merasimler dairesi, devlet kültürüne ait istatistikleri ve kült sistemini ele alır;
- d) Savunma dairesi askeri imtihanları ve askerlerin terfilerini idare eder;
- e) Ceza dairesi, kanunların hazırlanmasına ve mali işlere bakar;
- f) Çalışma dairesi ise, nakliyat işleri ve askeri ziraat işletmelerini idare eder.

Bütün diğer bakanlıklar, başvekalete bağlı idiler. İkinci bakanlık, imparatorun hususi sekreterine, üçüncüsü saray sekreterliğine ve dördüncüsü de devlet arşivine bakardı. Sonra imparatorun hizmeti ve haremi için ayrıca iki büyük bakanlık vardı. Yedinci bakanlık 'Sansör' bakanlığıydı. Bu bakanlığın en mühim işi, bilhassa içişleri bakanlığına bağlı olan memurların faaliyetinin kontrolüdür. Sekizinci bakanlık, 'Devlet kurbanları bakanlığı'dır. Ayrıca 'imparatorun atalar mabetleri bakanlığı' da vardır. Diğer iki bakanlık, memurlara bayram münasebetiyle verilen yemekler ve hediyeleri temin etmek ve imparatorun misafirlerinin kabulü ile meşgul olur. Bir bakanlık silah depolarının muhafazası ile mükellefti, bir başka bakanlık ise imparatorun ahır ve mer'alarını idare eder. Sonra bütün devlet için bir 'adalet bakanlığı', bir 'ticaret bakanlığı' ve bir 'tarım bakanlığı' tesis edildi. Şu işler için ayrı ayrı daireler vardır:

- a) imparator ve gentry ailelerinin çocuklarının tedrisatı,
- b) zanaatkarları ve diğer işçileri,
- c) yapı işleri,
- d) silah imali,
- e) askeri nakliyat.

Veliaht sarayı için ayrı bir bakanlık tesis edildi. Bütün askeri teşkilatı idare eden ve eyaletlerin askeri işlerini idare eden müstakil büyük bir 'Milli savunma bakanlığı' vardı, bunun yanında eyaletlerin sivil idaresini yapan bir 'içişleri bakanlığı' da vardı. Bu idare sistemi aynı zamanda Avrupa'da mevcut olan sistemlerinden çok daha gelişmiş ve moderndi ve bazı hususlarda bizim bugünkü sistemlerimizle bile mukayese edilebilir. 'Millî Savunma Bakanlığı'nın çerçevesinde ayrıca, 622'de 'Tu-tu' (başkumandanlar) tayin edildi. Bunlar eskisi gibi bir ilçe büyüklüğünde bir askeri bölgeye kumanda etmezler, böyle ilçelerin birçoklarını birden, yani bütün ilçeleri idare ederlerdi. Bu askeri kuvvetin daha iyi işlenmesini temin ediyor, fakat diğer taraftan bu Tu-tu'ların merkez idarenin kendisine karşı bile kendi siyasetlerini güdecek duruma sokuyorlardı (Eberhard, 2007: 198-201).

Tang Hanedanlığı devrinde ülke başkent idaresi ve taşra idaresi olmak üzere iki kısma ayrılmıştı. Savaş döneminde valiler aynı zamanda orduyu da yönetmekteydi. Budizm bu dönemde etkin hale gelmiş ve devletin resmi dini olarak kabul edilmiştir. Müslümanların

yaptıkları akınlarla İslamiyet de ülkede yayılmaya başlamıştır (Demir, 2017: 35). Ayrıca imparatorun kendisine yardımcı olan 3 yardımcısı vardır. Bunları imparator kendisi atamaktaydı (Çakan, 2017: 121).

Tang Hanedanlığı döneminde artan nüfus karşısında idarenin ihtiyacını karşılamak için büyük bir memur kitlesine ihtiyaç vardı. Gentry mensubu birçok genç hükümet merkezine yığılarak Konfüçyanist usule göre yapılan memur alım sınavlarına giriyorlardı (Eberhard, 2007: 201).

Tang Hanedanı devrinde siyaset ve hukuk alanında ilerlemeler kaydedildi. Bu devirde üç eyalet ve altı bakanlık sistemi, memur sınav sistemi ve ikili vergi sistemi Çin tarihine damga vuran sistemlerdir. Bu dönemde Çin’le dünya arasındaki kültürel ve ekonomik gelişmelerde ilerlemeler olmuştur. Yine Tang devri şiirleri Çin edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Matbaacılık ve barutçuluk gibi bilim ve teknoloji alanında birçok yenilikler/teknikler bu devirde gelişme gösterdi. Tang Hanedanlığı’nın son yıllarında Çin siyasi iklimi karmaşaya sahne oldu. Hadımların devlet yönetimini ele geçirmesi ve köylü isyanları hanedanlığı yıprattı. Zhu Wen, Tang Hanedanı imparatorunu tahttan indirerek imparatorluğunu ilan etti (Çakan, 2017: 121-122).

Tang Hanedanlığı 907’de yıkıldıktan sonra Çin’de beş hanedan ve on krallık dönemi olarak anılan ve 960 yılına kadar süren bir dönem başlamıştır. Çin’de bu dönemde Liang (907-923), Tang (924-936), Jin (936-947), Han (947-951) ve Zhou (951-960) ismiyle beş hanedanlık kurulmuştur (Kaçer, 2017: 151).

4.6. Song Hanedanlığı (980-1271)

Sonraki Zhou Hanedanı’nın generali Zhou Kuangyin ayaklanma başlatarak 960 yılında kendisini imparator ilan ederek Tai Zu ismiyle Song Hanedanını kurdu. Böylece Çin’deki karmaşa devri ve beş hanedan devri kapanmış oldu. Song Hanedanı 1279 yılında Yuan Hanedanı tarafından hakimiyeti sona erene kadar 319 yıl hüküm sürdü ve 1127 yılında Güney Song Hanedanı olarak varlığını devam ettirdi. Dolayısıyla önceki Song Hanedanlığı tarihte Kuzey Song Hanedanlığı diye adlandırılır. Song Hanedanı devrinde, Hitaylar (Kıtanlar) kuzeyde Liao Devletini (907/947-1125 yılları arası), Dangxianglar kuzeybatıda Batı Xia Devletini (1038-1227 yılları arası), Nüzhenler kuzeyde Jin Devletini (1115-1234 yılları arası) kurdular. 1125’te Jin Devleti Liao Devletine son vererek 1127 yılında da Song Hanedanlığı’nın başkentini işgal ederek Kuzey Song Hanedanlığı’na son verdi. Song sülalesinden Zhao Gou hanedanlığı güneye taşıyarak imparator Gao Zong adıyla tahta geçti ve Güney Song Hanedanlığını kurdu. 1279’da da Kubilay tarafından ortadan kaldırıldı (Çakan, 2017: 122).

Song Hanedanlığı imparatoru memleketin idaresini esasından değiştirmiş, mevcut olan ikili idare sistemini yani her ilin başında askeri ve mülki yapılanmayı kaldırmış yerine memleketin idaresinin başına mülki memurlar getirilmiştir. Gentry tarafından da desteklenen bu yeni yönetim anlayışıyla gentry nüfuzu artıyor ve gentry mensubu olmayan askerlerin gücü düşüyordu. Devletin kurulmasına yardımcı olan generaller ya emekli oluyor ya da mülki idare hizmetlerine alınıyorlardı. Böylece ordu terhis edildi ve doğrudan merkezi idarenin emrine verildi. Yeni alınan topraklara ve ordudan boşalan meskûn topraklara da köylüler yerleştirildi. Artık askeri valiler sistemi son bulmuş, toplama olan askeri birlik yerine maaşlı

askerler getirilmişti. Esasen bu durum kuvveti artmayan ordunun masrafını artırmak anlamına geliyordu (Eberhard, 2007: 235-236).

Song Hanedanı'nın iktidara gelmesiyle Çin'de bu dönemde barut, alev makinesi, pusulayla deniz ulaşımı, çelik, fırın, dokuma tezgahlarında su gücü kullanımı, gemilerde su geçirmez kompartımanlar gibi yeniliklerle Çin modern çağa girmiş gibi görünmektedir. Çin kentleri bu dönemde diğer devletlerin modern kentleriyle yarışır duruma gelmiştir (Özmen ve Buluş, 2017: 21). Devrin bilim adamı Bi Sheng tipografi tekniğini Avrupalılardan 400 yıl önce bu dönemde keşfetmiştir. Su Song dünyadaki ilk kronometreyi icat etti. Li bilimi (görgü kuralları bilimi) kültür dalında çok ilgi gördü (Çakan, 2017: 122-123). Güney Song Hanedanlığı devri kültür bakımından Çin'in en parlak devirlerinden biri haline gelmiş, gentry sarayı tamamen ele geçirmiştir (Eberhard, 2007: 247).

4.7. Yuan (Moğollar) Hanedanlığı (1271 -1368)

1206 yılında İlk Moğol kurultayını toplayan Timuçin, Büyük Moğol İmparatorluğunu kurduktan 65 yıl sonra torunlarından Kubilay Han 1271 yılında kağanlık ve Tuli uluslarını birleştirerek Yuan Hanedanlığını kurdu. Hanedanın kurucusu ve imparator Şizu olarak bilinen Kubilay, tarımı teşvik eden politikalar uyguladı. Yuan Hanedanlığı döneminde diğer ülkelerle o zamana kadar benzeri görülmemiş bir ticari ilişkiler içerisine girildi. Yuanların Han Çinlilerine yaptığı baskılar ve sömürü Hanların ayaklanmasına sebep oldu. Bu ayaklanma gizli örgütler ve iyi bir organizasyonla tüm ülkeye yayıldı. Zhu Yuanzhang liderliğinde 'Moğolları kovarak Çin'i yeniden kurmak' sloganıyla başlattığı harekât, 1368 yılında Pekin'in ele geçirilmesiyle son buldu. Yuan Hanedanlığı devrilerek yerine Ming Hanedanı kuruldu (Çakan, 2017: 123-124). Moğollar, Çin'in tamamına hâkim olan ilk yabancı kavimdir (Eberhard, 2007: 258).

Moğol istilası ile Uzak Doğu Venediklilerin de ilgisini çekmeye başladı. Marko Polo da ticaret amacıyla Çin'e gelip Kubilay'ın da izniyle sarayda 17 yıl kadar kalmış, zekasıyla Kubilay'ın dikkatini çekmiş ve sarayda önemli bir göreve getirilmiştir. 1295 yılında Venedik'e dönen Marko Polo'nun 'Seyahatname' adlı kitabı Batılıların Çin'i ve Asya'yı tanımak için başvurdukları kaynaklar arasındadır (Çakan, 2017: 124). Ancak Eberhard (2007: 264), Marko Polo gibi Önyasyalı ve Avrupalı seyyahların Çin'in Moğol devri hakkında verdikleri bilgilerin yanlış olduğunu, bu gibi seyyahların sarayda imtiyazlı bir şekilde yaşadığını dolayısıyla halkın gerçek durumunu bilmediklerini belirtmiştir.

Yuan Hanedanlığı Dönemi Çin'de önemli gelişmelere sahne oldu. Adeta Çin kabağünü kırıp dışarıya açılıyordu. Çin'in kültürü ve ekonomisi diğer ülkelerin yoğun ilgisini çekiyor ve Çin'e tüccarlar ve ülkelerin elçileri akın ediyordu. Çin'den matbaacılık, barut ve pusula bu dönemde Arap yarımadası üzerinden Avrupa'ya, Arapların matematik, astronomi, tıp bilimi ve İslam dini de Çin'e taşınmıştı (Çakan, 2017: 123).

Yuan Hanedanlığı döneminde bürokrasi sınavlarına bir müddet ara verilse de 1315 yılında tekrar kurumsallaşmıştır. Bu dönemde Moğollar başta olmak üzere azınlıklara ayrıcalıklar tanınmış, çoğunluk olan Çinliler daha zor sınavlara tabi olmuşlardır (Kaçer, 2017: 155).

4.8. Ming Hanedanlığı (1368-1644)

Moğolların Çinlilere yaptığı baskı ve sömürü Çinlilerin ayaklanmalarına sebep oldu. Tüm ülkeye yayılan bu ayaklanmalar 'Kırmızı Başörtülü Ordu'nun kurulmasına sebep oldu. 'Kırmızı Başörtülü Ordu'nun 'Moğolları kovmak, Çin'i yeniden oluşturmak' propagandasıyla büyük güç kazanan Chu Yuanzhang liderliğinde 1368 yılında Pekin'i alarak Yuan (Moğol) Hanedanlığı'na son vererek Ming Hanedanlığı'nı kurdu (Çakan, 2017: 124). Chu Yuanzhang Çin'in en alt tabakalarından geliyordu. İmparatorluğa yükselen Chu Yuanzhang Çin tarihinde nadir olarak alt tabakalardan gelip imparator olmuştur. Çin tarihinde üç kişinin alt tabakalardan gelip imparator olduğu ve hanedanlık kurduğu görülmüştür. Bunlar Hanlar sülalesinin kurucusu, Beş sülalenin ilkinin kuran ve Ming Hanedanlığı'nı kuran Chu Yuanzhang'dır (Eberhard, 2007: 269).

"Ming Hanedanı döneminde belirli kurallara bağlı kalan 'Ba Gu'⁸ makaleleriyle memurluk sınavı yapılırdı" (Çakan, 2017: 125). Song devrinde matbaanın icadıyla hız kazanan kitap basımı fiyatların da ucuzlamasına neden oluyor, dolayısıyla kitap erişimini de kolaylaştırıyordu. Budistlerin de misyonerlik faaliyeti adı altında kitapları halka dağıtmasıyla köylü halk kesiminin kitaplara ulaşımı kolaylaşıyor bu da memurluk sınavlarına köylü halk kesiminin de girmesine olanak sağlıyordu. Bu sayede Ming devrinde memur tabakasında yeni bir oluşum ortaya çıkıyordu. Bunlar arazi sahibi gentrye mensup olmayan fakir halk çocuklarıydı. Ancak imtihanlar sanıldığı kadar ucuz bir şey değildi. İl merkezi veya başkentte yapılan bu sınavlar için aylarca buralarda kalınıyor ve yüklü masraflara giriliyordu. Memuriyete girenler bu durumlarını düzeltmek varlık elde edebilmek için halktan gereğinden fazlaca vergi topluyorlardı (Eberhard, 2007: 273).

Ming Hanedanlığı dönemi ilk zamanları içe dönük rekabetten kaçan bir devlet olarak tanımlanır. Daha sonraki dönemde ise hanedanın yerini bürokrasi almıştır. Bu dönemde imparatorun büyük oğlunun veliaht olması, askerlik sisteminin bozulması, tarımda vergide bozulmalar devletin toparlanmasına engel oluyordu (Özmen ve Buluş, 2017: 24). Ming Hanedanlığı, Çin'in kültürel ve sosyo-ekonomik olarak kurumlarını güçlendirmiştir. Hanedanlık son dönemlerde yaşanan köylü isyanlarıyla son bulmuştur (Kaçer, 2017: 151).

4.9. Qing (Mançu) Hanedanlığı (1644- 1911)

Mançu Hanedanı, kurucusu Nurhaç'tan son imparator Puyi'ye kadar toplam 12 imparator tarafından yönetilmiştir (Çakan, 2017: 126). Devleti yöneten hükümet Personel Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Ritüeller Bakanlığı (İçişleri-Dışişleri Bakanlığı), Savaş Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve Bayındırlık Bakanlığı olmak üzere altı adet bakanlıktan oluşmaktadır. Bu bakanlıkların yapılanmalarında danışma komitesi bulunmakta olup yeteri kadar alt birim yapılanmaları da mevcuttur. Bu bakanlara ek olarak imparatorluğu temsil eden bir bakan daha vardır. Ancak bu bakan hükümetin üyesi olmadığından bakanlar kurulu toplantılarına katılmamaktadır. İmparator da dahil bütün memurların sorumlulukları vardır, bu sorumluluk sadece devletin aldığı kararlarla kalmayıp, vatandaşlarının yaptığı eylemler ve dahi doğa

⁸ Ming Hanedanlığı döneminde kompozisyon sorularının cevapları Çin dilinde *bagu wen* denilen (İngilizce: eight-legged) sekiz sacayaklı bir metot ile deneme şeklinde yazılmaya başlanmıştır. Bu sistem 1898 yılına kadar devam etmiştir. Giriş-gelişme-sonuç sistemine benzer şekilde metnin düzenlenmesini ifade etmektedir. Bu sekiz sacayağı: 1. açılış-giriş (poti), 2. konunun ele alınması (chengti), 3. tartışmanın başlatılması (qijiang), 4. ilk adım (qigu), 5. geçiş ayağı (xugu), 6. ortanca (zhonggu), 7. sonraki adım (hougu), 8. Sonuç (dajie) şeklindedir (Elman, 2009: 696'den akt. Kaçer, 2017: 156).

olaylarından bile sorumlulukları vardı. Örneğin bir yerde işlenen cinayetten o yerin belediye başkanı, kaymakam ve valinin de sorumluluğu olduğu gerekçesiyle görevden alınmasına sebep olabiliyordu. Bu durum doğal afetler için de geçerliydi. Bu durum memurların halkın güvenini kazanmadan memurluk yapamayacağını ve halkı ilgilendiren konularda memurların vurdumduymazlığına mâni olmasının yanı sıra memurların da kendi içlerinde tam bir uyum ve bilinçli bir şekilde iş birliği yapmalarına sebep oluyordu (Simon, 2015: 109-110).

1901 yılında Qing Hanedanlığı döneminde bürokrasi sınavlarında köklü değişiklikler meydana gelmiş, eski Konfüçyüs metinlerinden ziyade güncel ve dünya politikalarına yönelik sorular sorulmaya başlanmıştır. Nihayetinde kısa bir süre sonra modernleşmeye engel olduğu düşüncesiyle 1905 yılında sistem lağvedilmiştir (Kaçer, 2017:158-159).

SONUÇ

Devlet yönetiminde bir örgütlenme biçimi olan bürokrasi, kuramsal olarak ilk defa Max Weber tarafından incelenmiştir. Weber, bürokrasiyi ideal tipler çerçevesinde incelemiş ve bürokrasiyi patrimonyal ve rasyonel bürokrasi diye ikiye ayırmıştır. Rasyonel bürokrasi ussal yasaların varlığında yapılan kanun temelli bir bürokrasiyken, patrimonyal bürokrasi ise geleneklere dayanan ve kölelik sisteminin uygulandığı dönem bürokrasisi olarak adlandırılır.

Çin, dünya uygarlık tarihinde 5500 yıllık tarihe sahip bir medeniyettir. Bu medeniyetin kayıt altındaki kısmında, Weber'in geleneksel otorite tiplerine uygun statüye ve irsiyete dayanan patrimonyal bürokratik yapılanma hüküm sürmüştür. Bunun yanı sıra istisnai olarak da bürokrasiye memur alımları için sınav yapılmaktaydı. Bu sınavlar liyakat çerçevesinde, aileden ve politik referanslardan uzak bilgiye dayalı olarak yapılan sınavlardı. Bu sınavlar her ne kadar kesintiye uğrasa ve başarıyla yapılsa da yüksek bürokraside patrimonyal otorite hüküm sürmüştür. Bunun sebebi de Konfüçyüs'ün görüşlerinin resmen benimsenmesiyle ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada, konu itibarıyla eski Çin'de bürokratik teşkilatlanmanın ne şekilde teşkilatlandığı, Weber'in kavramsallaştırdığı bürokrasi biçimlerinden hangisini kapsadığı üzerinde durulmuştur. Weber, Doğu'nun ekseriyetinde mevcut olan patrimonyal bürokrasinin Çin özelinde de hâkim olduğuna dair savlarını, toplumsal, kültürel, iktisadi ve siyasi bir zeminde incelemiş ve bu kurumlar üzerine oturtmuştur.

Sonuç olarak, Çin'de Antik ve İmparatorluk dönemlerinde kurulan hanedanlıklarda siyasi sistem ve bürokratik teşkilatlanma, genel olarak kimi zaman derebeylik yönetimler arasında ve merkezîyetçiliği sağlamaya çalışan bazı imparatorluk girişimi çerçevesinde Weber'in kavramsallaştırdığı patrimonyal bürokrasi ile idare edilmiştir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı bu çalışmada içerisinde sunduğumuz verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimizi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumuzu, çalışmada yararlandığımız eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimizi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımızı, çalışmanın özgün olduğunu

bildiririz. Aksi bir durumda aleyhimize doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimizi beyan ederiz.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Bu çalışma iki yazar tarafından aynı oranda katkı ile hazırlanmış ve oluşturulmuştur.

Çıkar Beyanı

Bu çalışmada yazarların çıkar çatışmasına dair herhangi bir beyanati yoktur.

KAYNAKÇA

- Akçakaya, M. (2016). "Weber'in Bürokrasi Kuramının Bugünü ve Geleceği". *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (8), Özel Sayı Aralık, 275-295.
- Ceran, Y. (2016). *Qin Hanedanlığı Ordusunun Tarihi Gelişimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çakan, V. (2017). "Ülke Tanıtımı: Geçmişten Günümüze Çin". *Asya Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 111-130.
- Demir, F. (2011). "Bürokratik Kültür". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16 (2), 153-178.
- Demir, A. (2017). "Kadim Çin Hukuku". *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 3 (3), 32-42.
- Doğan, K. C. (2020). "Max Weber'de Patrimonyalizm ve Bürokrasi Kavramları: Antik ve Çin İmparatorluğu Üzerine Analizler". *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (21), 410-423.
- Dursun, D. (1992). "Bürokrasi Teorisi ve Yönetim". *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 37-38, 133-149.
- Eberhard, W. (2007). *Çin Tarihi*. 4. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Fairbank, J. K. (1969). *Çağdaş Çin'in Temelleri*. (Çev. Ünsal Oskay). 1. Basım. İstanbul: Doğan Yayınevi.
- Huang, R. (2007). *Çin Tarihi, Bir Makro Tarih Yaklaşımı*. (Çev. Atilla Sönmez). 2. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaçer, M. (2017). "Çin Bürokrasi Sınavları: Patrimonyal Bürokraside Rasyonel Bir Gelenek". *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (2), 145-166.
- Karasoy, H. A. (2009). "Max Weber'de Bilim, Bilim Adamı ve Siyasal Liderlik Konusu". *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9 (18), 487-506.
- Karluk, A. C. (2018). "Çinlilerin Millet Düşüncesinin Kökenleri ve Ötekilere Bakışı". *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 30-54.
- Karluk, A. C. (2019). "Çin Tarihinde Çinli Olmayan Halkların Yönetiminde Uygulanan Stratejiler". *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 1-36.
- Memiş, E. (2009). *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*. 2. Baskı. Bursa: Ekin Basın Yayım Dağıtım.

- Okandan, R. G. (1944). "Çin'de Devlet ve Devletle ilgili Teorik Görüşler". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 10 (1-2), 77-94.
- Özer, M. A. ve B. Özmen (2017). "Parlamentar ve Başkanlık Sistemleri Arasında Konumunu Arayan Bürokrasi". *Strategic Public Management Journal*, 3, Özel Sayı, 17-34.
- Özmen, İ. ve A. Buluş (2017). "Başlangıçtan Devrime Çin'i Anlamak (Mı)?" *Medeniyet ve Toplum*, 1 (1), 9-33.
- Öztürk, M. (2009). *Türk Tarihine Katkıları Yönüyle Prof. Dr. Wolfram Eberhard (1909-1989)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Simon, E. (2015). *Çin Uygarlığı*. (Çev. Oğuz Adanır). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Şat, N. (2009). "Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı; Weber Bürokrasisinin Sonu mu?". *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 93-108.
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve Toplum*. (Çev. Latif Boyacı). 1. Cilt. 1. Baskı, İstanbul: Yarı Yayınları.
- Weber, M. (2017). *Sosyoloji Yazıları*. (Çev. Taha Parla). 1. Basım. İstanbul: Metis Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

Weber is a thinker who made the first systematic scientific studies on bureaucracy. In particular, bureaucracy, types of legitimate authorities and their relationship with different cultures and civilizations in the world are very important. As a matter of fact, Weber's thoughts on China in the context of capitalism and sociology influenced many schools and writers after him. In Weber's terminology, China shows patrimonial character as an Eastern structure.

According to Weber, although the indispensable condition for the development of bureaucracy is not the development of money economy, it also needs money economy in relation to the continuity of the bureaucracy and the financial needs of the bureaucracy. In cases where this need cannot be obtained from modern bureaucratically organized businesses, this source of income is a prerequisite for the continuity of bureaucratic management with a fixed taxation system. It will be seen that bureaucratic organization is more developed in societies where the taxation system is regular.

Weber is a philosopher who observes his age very well and can offer solutions to the needs of his age. So much so that while examining his age from a sociological perspective, he has a perspective that can synthesize economy and history with religious elements. Weber is the first scientist to systematically examine bureaucracy in the historical process. While examining bureaucracy, Weber made evaluations on authority typologies. As a matter of fact, there are three types of authority typologies in Weber. These are traditional authority, charismatic authority, and legal/rational authority. It is believed that China mythologically dates back to 5500 years. Dynasties in conflict with each other throughout history have taken over the government in China and created their own bureaucratic structures. The patrimonial bureaucracy, which Weber based on traditional authority, is the bureaucracy structure seen in the dynasties that took over the administration. The aim of this study is to trace the patrimonial

bureaucracy in the Weberian framework in the dynasties that ruled in China in the Ancient and Imperial periods. In this context, the concept of bureaucracy is explained in the first part of the study, Chinese history and culture are mentioned in the second part, and the bureaucratic organization methods of the ancient and imperial dynasties are expressed in the following parts, respectively.

Chinese civilization manifested in the Bronze Age times in the form of small kingdoms along the Yellow River. Having a written history of 4000 years, China is one of the oldest civilizations in the world. Chinese history can be considered in three historical periods. These are the ancient period, the imperial period and the modern period. Antiquity BC. covers the period up to the 3rd century BC, with the last three dynasties of antiquity, it now represents the transition from social community to settled slave society. In this context, China is a civilization with a history of 5500 years in the history of world civilization. In the recorded part of this civilization, patrimonial bureaucratic structure based on status and heredity in accordance with Weber's traditional authority type prevailed. In addition, as an exception, an examination was held for the recruitment of civil servants to the bureaucracy. These exams were based on merit, away from family and political references. Although these examinations were interrupted and successfully held, patrimonial authority prevailed in the high bureaucracy. The reason for this emerged with the official adoption of Confucius' views.

Weber states that the Chinese bureaucracy had a patrimonial characteristic throughout all imperial periods from the Han Dynasty to the last dynasty, the Qing Dynasty. Although exceptionally, bureaucracy exams were also held in which civil servants were recruited for military and administrative positions, which started with the Sui Dynasty and continued for more than 13 centuries despite short interruptions. These bureaucracy exams are exams where questions from different disciplines are made, away from family and political references, only by adhering to talent, and those who pass the exam are employed as administrative and military officers within the empire.

This study focuses on how bureaucratic organization was organized in ancient China and which forms of bureaucracy were conceptualized by Weber. Weber examined his arguments that the patrimonial bureaucracy, which is present in the majority of the East, is also dominant in China, on a social, cultural, economic and political ground and based on these institutions.

As a result, the political system and bureaucratic organization in the dynasties established in the Ancient and Imperial periods in China were generally governed by the patrimonial bureaucracy conceptualized by Weber, sometimes between feudal governments and within the framework of some imperial initiatives that tried to achieve centralization.